

Resultaten van de ooievaarscensus in 1980

D.A. Jonkers

Na een aanvankelijk gunstig ingezette periode met negen bezette nesten begonnen steeds meer sombere berichten binnen te druppelen over Ooievaars zonder jongen. Uiteindelijk bleven er vijf broedparen over die hun jongen trachtten groot te brengen en vlogen 14 jongen uit. Op vijf plaatsen bleven Ooievaars overwinteren, op weer andere werden in de wintermaanden waarnemingen gedaan. Het aantal doortrekkende en pleisterende exemplaren was na het bijzonder goede jaar 1979 belangrijk minder.

Dit jaar waren er behalve een van de partners van de paren in Grafhorst en Voorschoten ten minste vier Ooievaars die overwinterden. Dit was het geval bij Den Haag (2 ex.), Delft (1 ex.) en Brakel (1 ex.). Voorts waren er meldingen in de wintermaanden uit Werkendam, Waspik en Vierlingsbeek (fig. 1).

De mannetjes arriveerden dit jaar op drie plaatsen op de zelfde datum op het nest. Het vroegst was evenals vorig jaar het mannetje van Oudewater. De wijfjes kwamen voor het merendeel in de laatste decade van april aan (tabel 1).

Tabel 1. Aankomstdata van de Ooievaars op de nesten.

Grafhorst	: 1 ex. overwinterde, andere ex. op 12 april
Wapenveld	: 15 april, 21 april
Voorst	: 6 april, 24 april
Oudewater	: 27 maart, 1 mei
Schoonrewoerd	: 12 april, 26 april
Groot-Ammers (Liesveld):	begin juni beide ex.
Drongelen	: 6 april, 28 april

Er was dit jaar één gemengd paar, bestaande uit een Liesveldooievaar en een wilde Ooievaar. Het vestigde zich evenals vorig jaar in de reigerkolonie in Voorschoten. Eén exemplaar overwinterde, de partner waarmee genesteld werd, arriveerde rond 12 mei.

Bewoonde nesten en uitgevlogen jongen

Het nest in Grafhorst telde aanvankelijk vier jongen; één ervan stierf na korte tijd. Op 11 april verscheen een vogel die door de aanwezige Ooievaar van het nest werd verdreven. Een dag later kwam de eigen partner, die op het nest werd toegelaten. Op 13 en 14 april ontstond een gevecht, toen een vreemde Ooievaar het nest wilde bezetten. In Wapenveld was op 6 april een exemplaar op het nest, dat na een half uur vertrok. Een paar dagen later herhaalde zich dit, tot op 15 april twee Ooievaars kwamen aanvliegen. De Ooievaar die op het nest landde, liet de ander niet toe. Twee dagen later arriveerde een ♂ waar

Ruziemakende jonge Ooievaars, Schoonrewoerd, 2 augustus 1980.

Foto: Luc de Bruijn.

Pleisterende Ooievaars op de RK kerk te Makkum, 15 april 1980.

Foto: Henry Spruyt.

mee gepaard werd. Op 21 april verscheen een derde exemplaar, dat na een korte vechtpartij het ♂ wist te verdrijven. Het nieuw gevormde paar gooide de twee gelegde eieren uit het nest en begon aan een nieuw legsel van drie eieren.

Tabel 2. Bewoonde nesten en uitgevlogen jongen.

Overijssel	: Grafhorst	3
Gelderland	: Wapenveld	3
	Voorst	—
Utrecht	: Oudewater	1
Zuid-Holland	: Schoonrewoerd	4
	Groot Ammers	—
Noord-Brabant	: Drongelen	3
	Totaal	14
Gemengde paren		
Zuid-Holland	: Voorschoten	—

Na de aankomst op 25 maart in Voorst van een Ooievaar, verdween deze en was er op 6 april pas weer een exemplaar op het nest. Dit dier was als mannetje herkenbaar. In de periode van 17-21 april verdween ook deze vogel en zat toen in Wapenveld. Een tweede Ooievaar kwam op 24 april aan, een dag later kwam nog een exemplaar opdagen. Hierop braken op 1 mei tussen het paar en de vreemde Ooievaar gevechten om het nest uit, dat met wisselend succes door het broedpaar werd ingenomen. De verstoring was zodanig dat het paar daarop enkele dagen daarna verdween. Het bleef de hele zomer aanwezig, maar produceerde geen broedsel.

Het vijfje in Oudewater legde drie eieren, die alle uitkwamen. Een van de drie jongen gaf toen het nog klein was de geest. Half juni lag er weer een dood jong in het nest en bleek bovendien dat het ♂ er al minstens een week

dood naast lag. Het overgebleven exemplaar, de zogenaamde 'knobbellooievaar' (zie Vogeljaar 27 (6) : 287) bracht het enige jong groot.

In Schoonrewoerd werden vier eieren gelegd, waaruit vier jongen groot kwamen. Een van de jongen vloog op 6 augustus nog niet geheel vliegvlug van het nest en kwam pas op 26 augustus weer terug. Af en toe bezocht een vreemde Ooievaar het nest en werd er gevechten.

Het wilde paar in het Liesveld bij Groot-Amers bezette vanaf begin juni een nest, maar kwam niet tot broeden. Een van de partners paarde begin augustus nog met een Ooievaar uit het Liesveld.

De Ooievaars van Drongelen legden drie eieren en brachten drie jongen groot. Het nest dat vorig jaar door het paar in Voorschoten werd gebruikt, was uitgewaaid. Het paar nam op een andere plaats in de reigerkolonie een nest in maar kwam niet tot broeden. Af en toe werd een derde Ooievaar gesignaleerd. Het nest met Liesveldooievaars in Graafland bracht drie jongen groot. De berichten in de pers van een Ooievaarsnest met vier eieren op een kooi van een Condor in het Dierenpark Wassenaar waren onjuist. Er zijn wel takken op de kooi gesleept en de Ooievaar heeft op het nest gezeten, maar van verdere nestbouw of broeden was geen sprake. Een in der haast opgericht paalnest werd ook niet bezet.

Tabel 3. Aantal uitgekomen jongen per nest

Nesten met 3 jongen :	3 = 9
Nesten met 4 jongen :	2 = 8
Totaal	17

Opvallend is dat het grote aantal uitgekomen

jongen weer samenvalt met een topjaar van de veldmuis (*Microtus arvalis*). Aanvankelijk werden er ook veel mollen gevoerd, die dit jaar talrijk waren en met het voortdurende natte weer veel boven de grond kwamen en daar een gemakkelijke prooi vormden.

Toen er een droge periode aanbrak begonnen de veldmuizen weer een groter aandeel van het voedsel uit te maken. In het dorp Bergenhusen (West-Duitsland) waar dit jaar 18 paar Ooievaars broedden, werden eveneens veel veldmuizen op de nesten gebracht.

Door niet-broedende Ooievaars gebruikte nesten (1979: 11)

Ondanks het verdwijnen van nesten blijft het aantal dat in principe door Ooievaars bewoond kan worden vrijwel gelijk (1980 : ± 140). Blijkbaar gestimuleerd door waarnemingen van Ooievaars zijn diverse mensen bereid tijd en geld te investeren in de bouw van een nieuw nest. Soms komt er in het jaar na de bouw van zo'n nest een Ooievaar kijken, maar daar blijft het bij. Op een aantal plaatsen waar al tientallen jaren nesten staan, worden af en toe wel foeragerende exemplaren in de omgeving of overvliegende vogels gezien.

Bezoeken aan deze nesten blijven uit. Meestal wordt vergeten, dat Ooievaars heel goed in staat zijn zelf een nest te bouwen en zeker

met bouw materiaal zullen gaan slepen als zij zich ergens willen vestigen. Aangeraden wordt pas te beginnen met de bouw van een nest, restauratie of aanbieden van bouw materiaal in de vorm van takken, wanneer zich gedurende een aantal jaren korte of langere tijd regelmatig Ooievaars in een gebied ophouden.

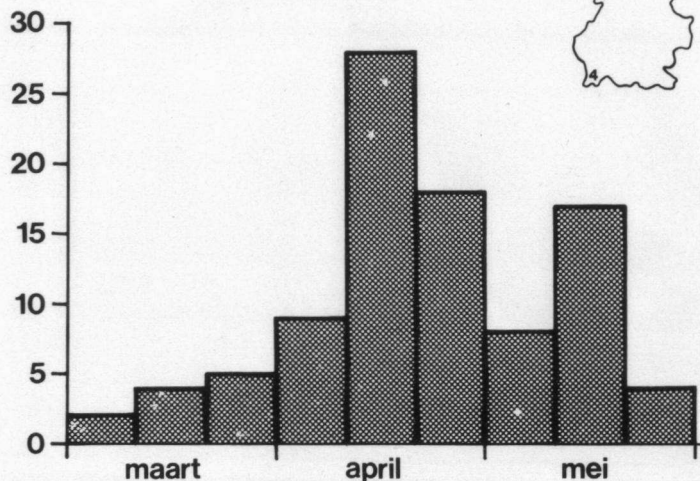
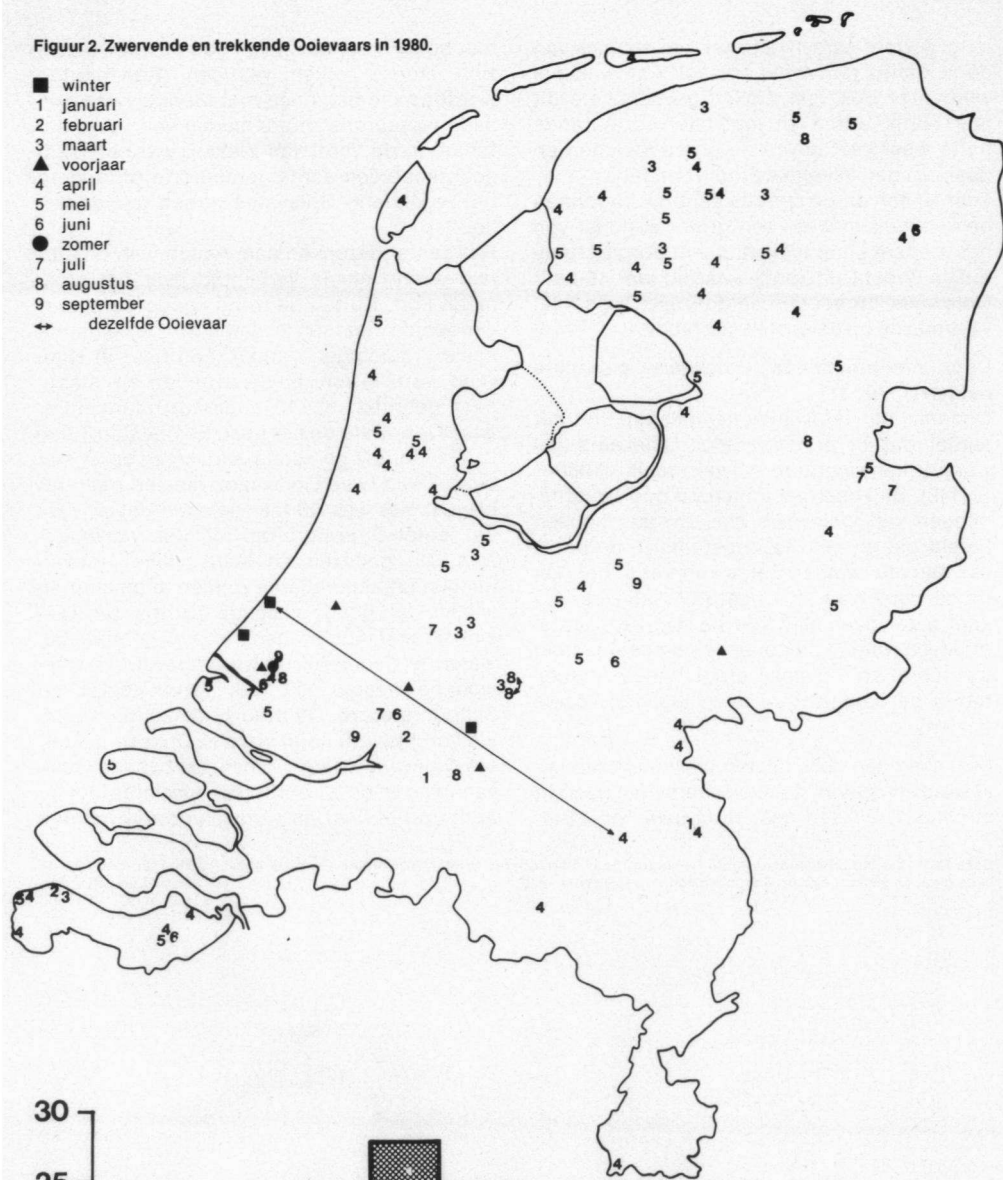
Het aantal bezoeken aan nesten was ook dit jaar gering en de verblijftijd over het algemeen kort. Buiten de in de vorige paragraaf genoemde plaatsen kwamen van de volgende nesten meldingen binnen. Een nest in Nijveen werd in juni enige avonden als slaapnest gebruikt; op 13 augustus stonden er twee Ooievaars op het nest. Een nest in Twello, dit voorjaar gerestaureerd, kreeg op 31 mei bezoek van twee Ooievaars, die een paar uur bleven. Het was 20 jaar geleden dat er voor het laatst Ooievaars op het nest waren gezien. Dit gegeven en soortgelijke waarnemingen uit andere jaren zouden er op kunnen wijzen dat goed uitziende nesten aantrekkingskracht uitoefenen. Zoals gebruikelijk waren er berichten uit de omgeving van bewoonde nesten, dit jaar rond Voorst en Schoonrewoerd. Op precies de zelfde datum als vorig jaar (6 april) werd in Dussen de eerste Ooievaar waargenomen. De tweede Ooievaar was er op 21 april. Het paar bleef tot 28 april op het nest en verdween na gevechten

Deze Ooievaar maakt een afwerende beweging naar mensen, die te dichtbij komen. De twee snavelhelften worden één of twee maal op elkaar geklapt. Schoonrewoerd, 2 augustus 1980.

Foto: Luc de Bruijn.

Figuur 2. Zwervende en trekkende Ooievaars in 1980.

Figuur 1. Aantal waarnemingen van Ooievaars per decade van maart t/m mei (n = 105).

met een derde Ooievaar; slechts nu en dan keerde één Ooievaar terug. Het nest in Sint Anna ter Mulden kreeg in april enkele keren bezoek. Dat van Cadzand op 29 april en 1 mei. Mogelijk zijn dit Ooievaarders uit het Zwin geweest.

Sterfte en doodsoorzaken

Alle dode vogels die zonder risico voor de overgebleven jongen uit het nest konden worden genomen, zijn verzameld. Het onderzoek naar de doodsoorzaken is verricht door het Centraal Diergeneeskundig Instituut in Doorn. Van de beide jonge vogels van Grafhorst en Oudewater is als mogelijke doodsoorzaak moeilijkheden met de spijsvertering genoemd. Er werd verder niets gevonden dat de dood zou kunnen hebben veroorzaakt. De sterfte van jonge Ooievaarders bleef niet beperkt tot ons land. In Sleeswijk-Holstein constateerde men dat de jongen als gevolg van voortdurende regen modder uit het nest mee naar binnen slikten en verzwakten.

In totaal kwamen in Noord-Duitsland mede door de slechte weersomstandigheden 42 jonge Ooievaarders om. De ouders wierpen de door de regen en lage temperaturen sterk afgekoelde en zieke, niet meer bedelende jongen uit het nest. Een parasitologisch, bacteriologisch en virologisch onderzoek aan de dode volwassen al gedeeltelijk vergane mannetjes Ooievaar uit Oudewater leverde niets op. Een dode mol zat nog in de slokdarm, zodat het dier vlak voor zijn dood nog gegeten moet hebben. Hierna is de vogel doorgezonden naar het CDI te Rotterdam.

Tijdens een zeer uitvoerig chemisch-toxicologisch onderzoek is deze Ooievaar op het voorkomen van meer dan honderd verschillende verbindingen onderzocht. Er kon geen enkel spoor van bestrijdingsmiddelen worden aangetoond.

Bij foeragerende Ooievaarders is goed te zien dat zij grote moeite hebben bij het doorslikken van mollen en amechtige bewegingen maken. Het is niet uitgesloten dat bij het verorberen van deze mol de luchtpijp is dichtgedrukt. Op 4 juni werd bij Sprang-Capelle een dode adulte Ooievaar aangetroffen. Het onderzoek naar de doodsoorzaak wees uit dat dit sterk vermagerde vrouwtje was bezweken aan een hevige darmontsteking en sterk was geïnfecteerd met lintworm en trematoden.

Andere waarnemingen van Ooievaarders

Tussen Rotterdam, Den Haag en Wassenaar hielden zich deze winter ten minste vier Ooievaarders op. Een van de partners van het paar in Voorschoten verbleef in deze omgeving en werd daar gevoerd. Twee andere ooievaarders

Paring op het nest te Oudewater in 1975.
Foto: Luc de Bruijn.

lieten zich aan de rand van Den Haag bij een bejaardenhuis voeren en bleven tot eind maart. Een van deze exemplaren maakte deel uit van het paar dat nestelpogingen in het dierenpark ondernam. Een vierde exemplaar werd regelmatig signaleerd bij Delft, Ypenburg, Kethel en Schiedam en is daar nu nog aanwezig. Verder heeft de Diergaarde Blijdorp nog een vrij vliegende Ooievaar. Evenals voorgaande jaren was de Ooievaar bij Brakel present en vertoefde regelmatig in het gebied tussen Vuren, Hellouw en Herwijnen. Eind maart verdween het dier. Terugkerend uit de overwinteringsgebieden arriveerde een aantal Ooievaarders begin maart waarna het aantal waarnemingen geleidelijk aan begon toe te nemen. Er waren duidelijke doortrekpieken in de eerste en tweede decade van april en de tweede decade van mei (fig. 1). Hierbij vielen vooral de waarnemingen tussen 12 en 17 april op. In die periode steeg de temperatuur tot 20°C en waalde er een overwegend zuidoostelijke wind. Van pleisteren gedurende lange aaneensluitende perioden, zoals in 1979, was dit jaar geen sprake. Veelal ging het om enkele dagen of overnachtingen voordat verder werd getrokken. De waarnemingsplaatsen en de maanden waarin daar Ooievaarders werden signaleerd staan aangegeven in figuur 2. Meldingen van exemplaren afkomstig van bezette nesten van exemplaren uit de omgeving van het Liesveld zijn hierin niet opgenomen.

Waarnemingen van geringde Ooievaars en ringgegevens

Van de geringde Ooievaars van het broedpaar in Voorschoten is de ring nog steeds niet afgelezen. Dit is evenmin het geval bij de exemplaren van Voorst en Kethel. Waarnemers met telescopen, die pogingen willen ondernemen, wordt verzocht contact op te nemen met de auteur. Beide Ooievaars die overwinterden bij Mariahoeve bij Den Haag waren geringd en werden op 9 januari afgelezen. Een exemplaar was een wijfje in het achtste kalenderjaar, dat in 1979 in het Liesveld had gebroed. De andere was op 31 juli 1973 als nestjong in Ramlingen, Lünenburg West-Duitsland geringd (52°31'N. 10°00'E).

Midden april liep deze Ooievaar, die altijd vrij rond had kunnen vliegen opeens gekortwiekt rond in Gemert (N.B.). Daar is het dier gevangen en naar het Liesveld overgebracht. Op 7 april zat in Assendelft een boven het rechter loopbeen geringde Ooievaar in een hoogspanningsmast. In de polder Slingeland bij Giessenburg foerageerde op 2 juli een geringd exemplaar. Vermoedelijk is dit een Liesveldooievaar geweest. Een Ooievaar die beneden het rechter loopbeen geringd was, bevond zich op 23 juli 1980 boven op een elektriciteitspaal bij Zwartewaal. De Ooievaars die in de nacht van 28 augustus in Buurmalsen sliepen waren alle geringd. Drie van de vijf waren dit jaar als nestjong in Graafland geringd, een vierde als nestjong in het Liesveld. Van de vijfde kon het nummer niet goed ontcijferd worden.

Figuur 3. Ring voor Ooievaar.

Op aandrang van ooievaarsdeskundigen uit andere landen is het ringen van Ooievaars weer ter hand genomen. Door gericht ringonderzoek zal het mogelijk zijn de vermenging tussen wilde en gekweekte Ooievaars te blijven volgen. Er zijn nu behalve in het Liesveld dependances in Herwijnen en Eernewoude. Voor nieuwe buitenstations zijn de voorbereidingen in gang gezet. Voorts wordt geprobeerd na te gaan of de als jong geringde Ooievaars hier weer terugkomen of elders gaan broeden als zij geslachtsrijp zijn. Andere in

Van het nest wegvliegende volwassen Ooievaar. Schoonrewoerd, 1975.

Foto: Luc de Bruijn.

ons land nog niet onderzochte zaken zijn: leeftijdsopbouw van de nu wel heel kleine populatie en partnerruil. Een bijkomend voordeel van het ringen is dat eieren en dode jongen tijdig voor onderzoek beschikbaar komen en eventueel zwakke jongen worden ontdekt. De Ooievaars van Grafhorst, Wapenveld en Schoonrewoerd zijn dit jaar geringd, alle boven het rechterloopbeen. In Oudewater is het ringen vanwege de precaire situatie achterwege gebleven; in Drongelen weigerde het kerkbestuur toestemming en medewerking te verlenen.

Ter informatie nog het volgende. Sommige Liesveldooievaars zijn boven het loopbeen geringd, met aan één poot een smalle ring zonder inscriptie en aan de andere poot een brede ring met lip. Een ander deel van deze Ooievaars is evenals de wilde exemplaren geringd met het laatste model. In de lip zit een streep met kartels, op de ring staat op drie plaatsen steeds de zelfde combinatie van drie cijfers (zie figuur 3).

Meldingen van aangetroffen geringde Ooievaars met de bijzonderheden zijn bijzonder welkom. Afgelezen exemplaren moeten uiteraard ook doorgegeven worden aan het Vogel-trekstation te Arnhem.

■ D.A. Jonkers, Rijksinstituut voor Natuurbeheer, postbus 46, 3956 ZR Leersum.